

Płonka-Syroka, Bożena

"Deutsch-russische Beziehungen in der Medizin des 18. und 19. Jahrhunderts : Vorträge des Symposiums vom 27. und 28. März 1999 am Karl-Sudhoff - Institut für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften Medizinische Fakultät der Universität Leipzig.
Deutsch-russische Beziehungen in (...)

Medycyna Nowożytna 8/1, 205-209

2001

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE I OMÓWIENIA

Ingrid Kästner (Hg.), Deutsch-russische Beziehungen in der Medizin des 18. und 19. Jahrhunderts. Vorträge des Symposiums vom 27. und 28 März 1999 am Karl-Sudhoff-Institut für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften Medizinische Fakultät der Universität Leipzig. Deutsch-russische Beziehungen in Medizin und Naturwissenschaften. Dietrich von Engelhardt und Ingrid Kästner (Hgg.), Band 1, Leipzig 2000, Shaker Verlag, ss. 132*.

Komparatystyka historyczna jest tą dziedziną historiografii medycznej, która ma obecnie przed sobą największe perspektywy i budzi największe zainteresowanie badaczy. Większość krajów europejskich doczekała się bowiem wnikliwych opracowań dziejów rodzimej medycyny, w związku z czym stało się możliwe prowadzenie zakrojonych na szeroką skalę badań porównawczych. Wśród krajów Europy Środkowej i Wschodniej perspektywy uprawiania historiografii porównawczej wydają się szczególnie owocne, ponieważ ze względu na małą liczbę lub stosunkowo późne wyodrębnienie się własnych ośrodków medycyny akademickiej, kraje te korzystały w dydaktyce medycznej głównie ze wzorów obcych. Możliwe są więc do zrealizowania badania porównawcze nad procesem recepcji w poszczególnych krajach tego regionu teorii i doktryn medycznych i porównywania przebiegu oraz uwarunkowań tego procesu.

Recepcja niemieckiej myśli medycznej w XVIII- i XIX-wiecznej medycynie rosyjskiej miała charakter szczególny. Odmiennie aniżeli na ziemiach polskich, gdzie w procesie modernizacji medy-

---

* Zamieszczamy w tym zeszycie recenzje z trzech pozycji trudno dostępnych dla polskiego czytelnika. Redakcja uznała jednak, że warto w ten sposób zapoznać PT czytelników z problematyką będącą przedmiotem zainteresowań obcojęzycznej historiografii medycznej.

cyny korzystano w tym okresie ze wzorów czerpanych z różnorodnych tradycji medycznych, w rosyjskiej medycynie akademickiej i w ogóle w całym XVIII- i XIX-wiecznym rosyjskim przyrodoznawstwie przeważały zdecydowanie wpływy niemieckie. Recepcja nauki niemieckiej miała przy tym w dużej mierze charakter „zadekretowany” przez decyzje rosyjskich centralnych instytucji naukowych, zarówno Rosyjskiej Akademii Nauk, jak i Ministerstwa Oświaty i dokonywała się ponad autonomicznymi wyborami poszczególnych przedstawicieli społeczności akademickiej, co można było zauważyć przede wszystkim w tych uniwersytetach na ziemiach I Rzeczypospolitej, które zostały podporządkowane rosyjskiej władzy. Modernizacji medycyny rosyjskiej według wzorów niemieckich sprzyjał także brak konkurencji ze strony rodzimych ośrodków uprawiania wiedzy medycznej na poziomie akademickim, brak rodzimych szkół naukowych i duża odległość geograficzna od innych niż niemieckie zachodnioeuropejskich uniwersytetów. Struktura terytorialna państwa rosyjskiego, które na niektórych obszarach graniczyło przed 1795 r. bezpośrednio z obszarem języka niemieckiego, a po rozbiorach Polski stykało się już bezpośrednio z państwem pruskim na całej długości swych zachodnich granic, bardziej sprzyjała recepcji standardu medycyny obowiązującego w kraju sąsiadującym z Rosją, aniżeli medycyny akademickiej jednego z dalszych krajów europejskich. Poparcie władz rosyjskich dla modernizacji medycyny w nawiązaniu do wzorów niemieckich wiązało się także z korzystną dla gotowych podjąć pracę w Rosji lekarzy niemieckich, polityką kadrową. Lekarze niemieccy, zapraszani przez władze do Rosji otrzymywali wysoko płatne kontrakty, obejmowali stanowiska urzędowe, a wśród nich najwyższe stanowiska w administracji. Sprzyjało to okresowemu osiedlaniu się w Rosji stosunkowo licznej grupy lekarzy niemieckich, którzy powołali nawet w Petersburgu własne towarzystwo naukowe, a także wydawali w Rosji własne, niemieckojęzyczne czasopisma.

Siła wpływów niemieckich na ukształtowanie się standardu rosyjskich nauk przyrodniczych w XVIII i XIX stuleciu przesądziła o ukierunkowaniu badań planowanych przez zespół pod kierunkiem prof. dr hab. med. Dietricha von Engelhardta (Institut für Medizin- und Wissenschaftsgeschichte, Uniwersytet w Lubecie) oraz doc. dr hab. med. Ingrid Kästner (Karl-Sudhoff-Institut für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften, Uniwersytet w Lipsku) przede wszystkim w stronę analizy procesu recepcji standardu nauki niemieckiej w Rosji, a mniej w stronę klasycznej historiografii porównawczej. Planowane bada-

nia mogą być bardzo interesujące nie tylko dla przedstawicieli niemieckiej i rosyjskiej historiografii medycyny. Mogą mieć także duże znaczenie i dla historiografii polskiej, ponieważ przyjmowany w nich zakres terytorialny obejmuje również tereny I Rzeczypospolitej w wyniku rozbiorów włączone do Rosji. Uniwersytety w Wilnie (1 poł. XIX w.) i Warszawie (2 poł. XIX w.) zostały więc w tak ujętym obszarze badań, potraktowane jako uczelnie rosyjskie ze względu na przynależność administracyjną i podleganie bezpośrednim wpływom rosyjskiej polityki naukowej. Polityka ta wykazywała przychylne nastawienie wobec wpływów niemieckich w naukach przyrodniczych, co przekładało się w praktyce na dobór kadry akademickiej, wśród której znalazło się wielu Niemców, na kształtowanie programów nauczania w nawiązaniu do wzorów niemieckich oraz budowę księgozbioru bibliotek medycznych w oparciu o literaturę fachową sprowadzaną z Niemiec.

Wydany w 2000 r. tom przynosi wstępne studia nad procesem recepcji nauki niemieckiej w Rosji w XVIII i XIX w. Składają się nań studia autorów niemieckich i rosyjskich oraz po 1 pracy autorów z Łotwy oraz z Polski. Publikowane studia stanowią rozwiniętą wersję referatów, wygłoszonych na zorganizowanej w Lipsku w marcu 1999 r. konferencji naukowej.

Zawarte w omawianym tomie publikacje zostały ujęte w kilku grupach. Pierwsza z nich ma charakter wprowadzający. Otwiera ją studium prof. Dietricha von Engelhardta z Uniwersytetu w Lubece, jednego z wybitniejszych specjalistów z zakresu historii medycyny niemieckiej XIX stulecia. Autor omówił główne relacje pomiędzy niemieckimi a rosyjskimi naukami przyrodniczymi w XVIII i XIX wieku. Zakreślił także perspektywy badań nad niemiecko-rosyjską historią porównawczą w dziedzinie nauk medycznych. Sabine Dumschat, doktorantka w Instytucie Historii Medycyny i Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu w Hamburgu, omówiła następnie tradycje niemiecko-rosyjskich kontaktów w dziedzinie medycyny, poprzedzające wiek XVIII. Ukazała sylwetki niemieckich lekarzy z XV-XVII wieku, którzy zajmowali w Rosji stanowiska w tamtejszej służbie cywilnej. Dr Anna M. Achmatova z Akademii Medycznej w Petersburgu oraz dr Arkadij A. Ivanov z Uniwersytetu Petersburskiego przedstawili wpływ języka niemieckiego na kształtowanie się rosyjskiej terminologii medycznej w XVIII i XIX stuleciu. Wpływ ten autorzy ocenili jako bardzo znaczący, co ukazali na przykładach. Dr Juris Salaks z Muzeum Historii Medycyny w Rydze omówił postać Justusa Christiana von Loder, lekarza niemieckiego działającego w Rosji na przełomie XVIII i XIX w. Vladimir S. Sobolev z Archiwum Rosyjskiej

Akademii Nauk w Petersburgu zaprezentował znajdujące się w posiadaniu jego placówki materiały archiwalne, umożliwiające prowadzenie badań nad działalnością lekarzy niemieckich w Rosji w XVIII i XIX stuleciu.

Następne opracowania zebrane w omawianym tomie dotyczyły niemiecko-rosyjskich relacji naukowych w wybranych dziedzinach medycyny. Dr Olga V. Iodko z Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk w Petersburgu przedstawiła wpływ medycyny niemieckiej na rozwój rosyjskiej balneologii. Dr Natalia Decker oraz dr Christian Langner z Instytutu Sudhoffa Uniwersytetu w Lipsku w dwóch opracowaniach omówili wpływy niemieckie działające na ukształtowanie się modelu rosyjskiej psychiatrii. Dr Franz Lemmens z Lipska i dr Rolf Rehe z Drezna zaprezentowali z kolei związki pomiędzy Niemcami i Rosją w dziedzinie medycyny wojskowej. Doc. Ingrid Kästner z Instytutu Sudhoffa w Lipsku omówiła receptę homeopatii w Rosji, zaś dr Sabine Fahrenbach z tegoż Instytutu – uzupełniające studia rosyjskich lekarzy okulistów w Niemczech w latach 1850–1870.

Trzecią grupę publikowanych w przedstawianym tu tomie występów stanowiły referaty doktorantów z Instytutu Sudhoffa Uniwersytetu w Lipsku, poświęcone niemieckim towarzystwom i czasopismom naukowym w Rosji. Kristin Zieger omówiła Towarzystwo Lekarzy Niemieckich w Petersburgu i jego działalność o charakterze filantropijnym. Alexander Neumann i Doren Jaeschke zaprezentowali w kolejnych opracowaniach ukazujące się w języku niemieckim w Petersburgu specjalistyczne czasopisma medyczne – *Medizinisch-chirurgischer Zeitung* oraz *St. Petersburger Medizinische Wochenschrift*.

W omawianym tomie został także opublikowany artykuł niżej podpisanej poświęcony głównym kierunkom rosyjskiej polityki naukowej na ziemiach włączonych do zaboru rosyjskiego. Staralam się zwrócić w nim uwagę zebranych na lipskiej konferencji na konieczność odmiennego postrzegania przedmiotu planowanych badań w odniesieniu do ziem polskich, leżących pomiędzy Rosją a Niemcami. Traktowanie Uniwersytetu Wileńskiego jako typowej uczelni rosyjskiej, wyłącznie ze względu na jej podległość administracyjną rosyjskiemu Ministerstwu Oświaty i Wyznań Religijnych budzić może sprzeczności nie tylko polskich, ale i litewskich historyków medycyny, czemu obie strony dają wyraz w publikacjach ujmujących Uniwersytet Wileński bądź to jako uczelnię polską, przynajmniej ze względu na język wykładowy, bądź też litewską, na pewno jednak nie rosyjską.

Omawiany tom studiów zawiera interesujące artykuły, ważne dla polskich historyków medycyny podejmujących badania nad historią rodzimej myśli medycznej XIX stulecia i jej relacjami wobec medycyny niemieckiej oraz rosyjskiej. W Polsce dostępne są egzemplarze biblioteczne, znajdujące się m.in. w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego. Na pewno warto do nich sięgnąć.

Bożena Płonka-Syroka

Uwagi na marginesie książki **Tadeusza Brzezińskiego, Polskie peregrynacje po dyplomy lekarskie (od średniowiecza po odzyskanie niepodległości w 1918 r.)**, Warszawa 1999, „Rozprawy z dziejów nauki i techniki”, t. 9.

Badanie studiów zagranicznych polskich lekarzy w dawnych czasach stanowi dla historyka medycyny wyjątkowo trudne wyzwanie. Podejmujący je bowiem badacz powinien znać nie tylko poziom ówczesnej wiedzy medycznej, ale także – dzieje uniwersytetów i sposoby nadawania stopni naukowych. Ponadto musi dobrze orientować się w rozwoju terytorialnym Polski i w obowiązujących na jej obszarze podziałach administracyjnych. Winien znać również stosowane w poszczególnych częściach kraju nazewnictwo miejscowości, nie tylko polskie, ale i łacińskie czy niemieckie. O konieczności znajomości łaciny nie trzeba chyba wspominać.

Nie zważając na te trudności, Tadeusz Brzeziński ogłosił drukiem pracę, która miała stać się syntezą pozwalającą „[...] na zorientowanie się, jak pod wpływem wydarzeń dziejowych, walk religijnych i rozwoju nauki, zmieniała się topografia medycznych studiów zagranicznych polskich lekarzy” (s. 13). Recenzowana praca składa się z dwóch części – opracowania omawiającego zagraniczne studia polskich lekarzy do 1918 r. i aneksów zawierających wykaz promowanych w tym czasie za granicą doktorów medycyny. Ponieważ nie czuję się kompetentny do oceniania całości książki, moje uwagi będą dotyczyły okresu zamykającego się ostatnim rozbiorem Polski.

Omawianą pracę poprzedza krótki „Wstęp” (s. 13–18). Niestety, przynosi on więcej wątpliwości niż rozstrzygnięć, przykładowo nie zostały w nim dokładnie ustalone kryteria, zastosowane przy sporządzaniu wykazu Polaków promowanych za granicą. Oczy-